

Jan Targoyń: introligator poznański ery Odrodzenia

Jan Targoyń: Poznań-based bookbinder of the Renaissance era

Michał Muraszko

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Katedra Mediów Drukowanych
i Cyfrowych w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji

 <https://orcid.org/0000-0003-3816-576X>

e-mail: muraszko@umk.pl

Abstract. Aim: the present article discusses the operation of the workshop of master bookbinder Jan Targoyń – one of the most important, though still not properly recognised, Poznań-based bookbinder of the Renaissance era. **Methods:** using new approaches to bookbinding studies, the author discusses 40 book bindings produced by the workshop in question. Additionally, the bookbinding tools used by the workshop are also briefly scrutinised. **Conclusions:** as a result of a close study of the historical material available, the operation of the Targoyń workshop indicated in the literature of the subject and spanning the years 1534–1544, should be expanded by at least one more decade, i.e. until the half of the 1560s. The bulk of the bindings attributed to Targoyń is based on the material and decorative solutions typical for and widespread in other bookbinderies in Poznań at the time that draw inspiration and ready-made patterns from Renaissance German bookbinding techniques. Similarly, the tools used by Targoyń throughout his professional career were of the same provenance. The latter, used for decorative bookbinding, also enter into the ornamentation repertoire typical for the then Poznań-based bookbinders. Moreover, a large part of them have their numerous, frequently even identical, counterparts that indistinguishably resembled toolkits of tracing wheels and finishing tools (fer a dorers) used in the Targoyń's workshop.

Keywords: book history, teganology (bookbinding studies), book bindings, Jan Targoyń, Poznań-based bookbinders.

Spośród zachowanych do dziś opraw książkowych, których wykonanie należałoby łączyć z XVI-wieczną Wielkopolską, jedynie drobny procent można przyporządkować introligatorom znanym z imienia i nazwiska. Chodzi o egzemplarze powstałe w poznańskich warsztatach Melchiora Neringa¹, Jana Rama², Dawida Sztra³, Macieja Długiego⁴ i Adriana (Hadriana) Krügera⁵. W przypadku dwóch ostatnich pośrednią wskazówką pozwalającą na hipotetyczną identyfikację opraw będących ich domniemanymi dziełami stanowią umieszczone na okładzinach dekoracje radełkowe z inicjałami odpowiadającymi wymienionym rzemieślnikom⁶. W zestawieniu z innymi cechami

¹ Zob. np. Z. Mocarski, *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, Toruń 1934, s. 36, przyp. 167; A. Wagner, *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego*, w: *Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540–1593)*, red. A. Wagner, Poznań 2011; J. Zamrzycka, *Introligatorzy toruńscy od XV do XVI/XVII wieku. Typologia cech warsztatowych*, Toruń 2014, s. 56–57, 75–78, 98, 133–138; M. Muraszko, *Oprawy trzech ksiąg opata trzemeszeńskiego Aleksandra Mielińskiego*, w: *Introligatorzy i ich klienci*, red. A. Wagner, I. Imańska, T. Szymorowska, Toruń 2017, s. 118–121; idem, *Neringowskie oprawy trzech druków z księgozbioru opata trzemeszeńskiego Wojciecha Mielińskiego*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017, t. 67; *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, cz. 1: *Rzeczpospolita, Prusy, Dolny Śląsk*, oprac. A. Wagner, współpraca B. Madajewska, A. Mazerska, Toruń 2018, s. 62–63, 82–83; M. Muraszko, *Melchior Nering's Bindings of Three Prints from the Private Library of the Abbott of Trzemeszno*, Wojciech Mieliński, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2020, Special Issue; G. Jurkowlaniec, M. Herman, *Szesnastowieczny królewiecki druk w Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel: ilustracje, oprawa i właściciele*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2021, t. 83, nr 2; A. Wajnert, *Próba atrybucji opraw z księgozbioru Benedykta Herbesta (zm. 1598) z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2023, t. 121, s. 509–511.

² Zob. np. A. Wagner, *Introligatorstwo poznańskie XVI wieku jako historyczno-artystyczna terra incognita*, w: *Sztuka w Wielkopolsce*, red. M. Błaszczynski, B. Górecka, M. Górecki, A. Paradowska, Poznań 2013, s. 76, 78–79; idem, *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego*, s. 163–192.

³ Zob. np. A. Wagner, *Introligatorstwo poznańskie...*, s. 79.

⁴ Zob. ibidem, s. 79–81; M. Czapnik, *Oprawy poznańskiego Monogramisty MC*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń 2015, s. 151, przyp. 56; R. Franczak, *Warsztat Introligatora ML na podstawie zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, w: *Introligatorzy i ich klienci*, s. 125–145; zob. także: M. Muraszko, *Oprawy trzech ksiąg...*, s. 110–114.

⁵ L. Formanowicz, *Katalog inkunabulów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, z. 1, Poznań 1939, nr 70; M. Muraszko, *Oprawy ksiąg kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego*, w: *Tegumentologia polska*, s. 200–202; idem, *Poznańska oprawa ozdobiona tzw. radełkiem jagiellońskim z wizerunkiem króla Henryka Walezego*, „Iluminacje. Kwartalnik o iluminowanych manuskryptach” 2016, t. 12, s. 24; *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku...*, s. 100–103.

⁶ Por. *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer et al., Wrocław 1971, kol. 2342; E. Chlebus, *Problemy atrybucji, chronologizacji i lokalizacji opraw starych*

indywidualizującymi wspomniane obiekty przypisano do poznańskich pracowni Długiego i Krügera. Co oczywiste, obecność na oprawie inicjałów, wkomponowanych np. w dekorację radełkową, nie zawsze pozwala na identyfikację jej twórcy. Dobre *exemplum* stanowić może gdańska pracownia, która posługiwała się w drugiej połowie XVI wieku radełkami z sygnaturą „SS”. Oprawiano w niej książki dla hierarchów kościelnych – biskupa Piotra Dunina-Wolskiego (zm. 1590), biskupa Hieronima Rozdrażewskiego (zm. 1600) oraz arcybiskupa Wojciecha Baranowskiego (zm. 1615). Mimo zaopatrywania tak znakomitych bibliofilów mistrz kryjący się za przytoczonymi literami wciąż pozostaje dla nauki nieuchwytny⁷. Przynajmniej dwa radełka oznaczone własnymi inicjałami posiadał też Jan Targoyń – jedna z ważniejszych, choć wciąż niemal nieznanych postaci poznańskiego introligatorstwa ery Odrodzenia między czwartą dekadą a połową szóstej dekady XVI stulecia. To właśnie wyciski tych narzędzi stały się punktem wyjścia do identyfikacji opraw będących owocem około dwudziestoletniej pracy wskazanego rzemieślnika.

Na podstawie literatury przedmiotu, kwerendy obejmującej zbiory trzech archiwów i ośmiu bibliotek, jak również licznych materiałów uzyskanych dzięki uprzejmości prof. Arkadiusza Wagnera⁸ piszącemu te słowa udało się wyodrębnić stosunkowo pokazną grupę opraw, które przypisano pracowni introligatorskiej Jana Targoyńa. Składa się nań 40 egzemplarzy, które posłużą za podstawę analizy działalności introligatorskiej warsztatu będącego przedmiotem niniejszego studium⁹.

---

druków w kontekście pracy konserwatora książki, „Notes Konserwatorski” 2016, t. 18, s. 208–210; E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, *Leksykon oprawozdawczy*, Bydgoszcz 2023, s. 358.

⁷ Por. np. M. Muraszko, *Oprawy ksiąg arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego*, w: *O miejsce książki w historii sztuki, cz. 2: Państwo i Kościół. W rocznicę chrztu Polski*, red. A. Groniek, Kraków 2019, s. 107–116; zob. także: M. Muraszko, *Małopolska oprawa „Liber de modo acquirendae divinae gratiae...” z księgozbioru arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego*, „Studia o Książce i Informacji” 2017, t. 36, s. 241–246; idem, *Oprawy ksiąg z warsztatu introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana Starszego*, w: *Zbiory polskie*, red. A. Wagner, Toruń 2021, s. 351–352.

⁸ Autor składa podziękowanie dr. hab. prof. UMK Arkadiuszowi Wagnerowi za wszelkie przekazane materiały oraz cenne wskazówki przy pisaniu niniejszego tekstu.

⁹ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie [dalej: AAG], A. Cap., sygn. B 19; B 20; B 299; BK 645; BK 877; BK 1236; BK 1264; BK 1338; BK 3200; BK 6253; BK 6861; BK 6990; BK 10385; BS 155; Inc. 4; Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej: APP], Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 13; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 37; I 38; I 40; Archiwum Państwowe w Toruniu [dalej: APT], Akta miasta Torunia, sygn. IX 7; Biblioteka Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie [dalej: BFWBL], sygn. CT I. 21976; Bibliotek Jagiellońska [dalej: BJ], sygn. Cim. 8509; Gram. 388; Gram. 389; Teol. 8183; Hist. 15130; Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach [dalej: BKKK], sygn. K.0228; Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego [dalej: BZTNP], sygn. XVI,694; Biblioteka Poznańskiego

Obecność Targoyna w nadwarciańskim grodzie została potwierdzona źródłowo w sierpniu 1533 roku. Wówczas to, jak podała Maria Wojciechowska (*primo voto Świeżawska*), był on świadkiem w sprawie innego poznańskiego introligatora – Stanisława Pulchnego z Rawy¹⁰. Według Aleksandra Birkenmajera – powołującego się na ustalenia Kazimierza Piekarskiego – Targoyń posługiwał się radełkami z datami 1534 oraz 1541¹¹. Z kolei ks. Leon Formanowicz w *Katalogu inkunabułów biblioteki kapitulnej w Gnieźnie* podaje, że rzemieślnik ten mógł wykonać (w latach 1533–1540) oprawę bazylejskiego druku *Breviarium Posnaniense* z 1500 roku, który znajduje się do dziś w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie¹². W świetle analizy spuścizny badawczej pozostawionej przez duchownego wiadomo, że atrybucję omawianego egzemplarza konsultował on z przywołanym wyżej Piekarskim¹³. Z zachowanych notatek ks. Formanowicza – do których dołączono ołówkowy przerys fragmentów oprawy – wynika, że Piekarski w tworzonej rejestrze rodzimych introligatorów nadał warsztatowi Targoyń numer „CCXV” oraz zidentyfikował co najmniej dziewięć narzędzi, którymi miał się on posługiwać. Nieodżałowany zbiór Piekarskiego – składający się m.in. z rozlicznych przerysów opraw – został, na nieszczęście dla polskiej tegumentologii, spalony przez Niemców w czasie powstania warszawskiego¹⁴. *Encyklopedia wiedzy o książce* informuje, że Targoyń „pracował przede wszystkim radełkami”, a na dekorację jednego z nich – opatrzonego datą 1541 – składały się wizerunki czterech Ewangelistów. Używał ponadto tłoka, którego wyciski „przedstawiają cztery głowy męskie w medalionach oraz na tarczach herb Poznania i orła zygmuntońskiego”. Aktywność rzemieślnika określono przy tym na lata 1534–1544.

Towarzystwa Przyjaciół Nauk [dalej: BTPN], sygn. 103169.II; 29255.I; Książnica Kopernikańska w Toruniu [dalej: KKT], sygn. 1102677; 109345-52; 111849–111852; 112529.

¹⁰ M. Świeżawska, *Introligatorzy poznańscy w wieku XVI*, „Exlibris” 1925, t. 7, z. 1, s. 72; zob. także: APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 115, k. 188.

¹¹ A. Birkenmajer, [recenzja:] E. Goldschmidt, *Gothic and renaissance bookbindings*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, t. 3, z. 1, s. 42, przyp. 1.

¹² L. Formanowicz, *Katalog inkunabułów...*, nr 125; por. AAG, sygn. Inc. 4.

¹³ Por. AAG, SP 317, sygn. 20; zob. także: M. Macioszek, *Informacje o materiałach do badań nad oprawami książkowymi w spuściznie ks. Leona Formanowicza w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2015, t. 2, s. 95–98; na temat rozlicznych kontaktów oraz działalności naukowej ks. Leona Formanowicza zob. np.: M. Formanowicz, *Książd Leon Formanowicz, kanonik katedry prymasowskiej w Gnieźnie. Życie i praca (szkic biograficzny)*, Warszawa 2007, s. 16–30.

¹⁴ A. Birkenmajer, *W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych*, w: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1951, s. 106–107; zob. także: Z. Mocarski, *Książka w Toruniu...*, s. 13, przyp. 46; E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 318–319.

Z usług jego pracowni korzystać miał lekarz oraz wykładowca matematyki i astronomii w poznańskiej Akademii Lubrańskiego – Jan Lamchoniusz (zm. po 1568)¹⁵. Wydaje się, że anonimowy autor hasła zamieszczonego w przywołanej *Encyklopedii...* miał na myśli koloński druk z 1539 roku, opatrzony ekslibrisem wspomnianego Lamchoniusa, znajdujący się obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej¹⁶. Druk ten, według Anny Lewickiej-Kamińskiej, opuścił poznańską introligatornię „najwcześniej w r. 1541, ponieważ na skórze oprawy widoczny jest odcisk radełka datowanego rokiem 1541”¹⁷. Swoją drogą w przekazanej Bibliotece Jagiellońskiej rękopiśmiennie-maszynopisowej spuściźnie po krakowskiej badaczce znajduje się co najmniej kilka ołówkowych przerysów opraw, które należałoby łączyć z działalnością pracowni Jana Targoyna¹⁸. Warto również nadmienić, że przerysy niewielkich fragmentów wycisków radełek z inicjałami „IT” zamieścił – w pracy poświęconej oprawom książkowym ze zbiorów dawnego kolegium jezuickiego w Braniewie – Jakub Zdzisław Lichański. Autor stwierdza w ich kontekście, że „należy z przykrością skonstatować, iż wiele warsztatów pozostanie anonimowych, warto zatem wskazać widniejące na pewnych oprawach znaki, które, być może, są znakami introligatorów”¹⁹. Jedna z opraw, niechybnie związanych z Targoynem, znalazła się również w katalogu *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, opracowanym przez Arkadiusza Wagnera. Badacz ten łączy wskazany egzemplarz z pracownią z kręgu rodziny Patruusów – poznańskich księgarzy, nakładców i introligatorów. Podaje on ponadto, że istotny

aspekt funkcjonowania firmy stanowiła kooperacja z poznańskimi introligatorami, oprawiającymi woluminy sprowadzane przez [Jana] Patruusa z zagranicy i przeznaczone na koronny, pruski i litewski rynek. Jak dowodzi wielka

¹⁵ *Encyklopedia wiedzy o książce*, kol. 2324; zob. także: L. Gąsiorowski, *Rozprawa wyświęcająca historią zaprowadzenia kanonikatu doktora medycyny przy wszystkich kościołach katedralnych polskich*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1860, t. 1, s. 323; M. Sus, *Studia uniwersyteckie poznańczyków w XV i XVI wieku*, „Kronika Miasta Poznania” 1950, t. 23, nr 2, s. 133; K. Rulka, *Księgozbiór Adama z Wiskitek, wikariusza i penitencjarza katedry wrocławskiej z XVI/XVII wieku*, „Studia Włocławskie” 2004, t. 7, s. 434.

¹⁶ Biblioteka Jagiellońska [dalej: BJ], sygn. Cim. 8509.

¹⁷ A. Lewicka-Kamińska, *Nieznane ekslibrisy polskie XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej*, Kraków 1974, s. 17–18; eadem, *Do życiorysu Mikołaja z Bodzentyna (szesnastowieczna recepta na książce)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1978, t. 28, s. 33.

¹⁸ Por. BJ, sygn. Przyb. 115/80, k. nienum.; Przyb. 118/80, k. nienum.

¹⁹ J.Z. Lichański, *Oprawy książek ze zbiorów Biblioteki Collegium Societatis Iesu w Braniewie. Wstęp do badań*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2006, t. 37–38, s. 231–232 oraz il. 15a.

liczba dzieł zachowanych w polskich i zagranicznych zbiorach, rzemieślnicy sporządzali oprawy według wysoce ujednoczonej formuły²⁰.

Analiza dzieł przypisanych warsztatowi Targoyna pozwala przede wszystkim na stwierdzenie, że był on rzemieślnikiem, który kierował się wyraźną konsekwencją, jeśli chodzi o dobór materiałów wykorzystywanych do sporządzania opraw. Były to deski bukowe, które z reguły zostały poddane dokładnemu sfazowaniu. W przypadku obiektów większego formatu fazowanie to sprowadza się zasadniczo do ścięcia środkowej części krótszych krawędzi okładek, czynności tej poddano również zewnętrzne – dłuższe krawędzie, wykonując fazy w ich środkowych strefach²¹. Introligator stosował ponadto tekturę. Co więcej, w świetle zgromadzonego materiału źródłowego stwierdzić należy, że nieodmiennie sięgał on po brązową skórę bydlęcą, co postrzegać można jako cechę charakterystyczną dla warsztatów skupionych wokół Patruusowej rodziny²². Z kolei wśród zachowanych zapiek metalowo-skórzanych przeważają zapinki okienkowe w typie „widelkowym” (zredukowany typ „ptasich główek”)²³. Warto nieco uwagi poświęcić również pochodzeniu arkuszy papieru, których używała omawiana pracownia do sporządzania zarówno samych wyklejek, jak również całych bloków ksiąg, składających się m.in. na protokoły posiedzeń kapituły metropolitalnej w Gnieźnie²⁴. Analiza możliwych obecnie do jednoznacznej identyfikacji filigranów pozwala na wyodrębnienie dwóch źródeł wykorzystywanego do takich celów papieru. Były to z całą pewnością Wielkopolska oraz Górne Łużyce. Mistrz sięgał zatem po wyroby lokalne – znaczone filigranami, na których widnieje tzw. mały herb Poznania oraz tarcza z piastowskim orłem i wkomponowanymi poniżej skrzyżowanymi kluczami²⁵. Przywołane znaki wodne utożsamia się w historiografii z działalnością młynów ulokowanych w najbliższym sąsiedztwie nadwarciańskiego grodu²⁶. Do tego dochodzą papiery opatrzone filigranami,

²⁰ *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku...*, s. 60; zob. także: J. Tondel, *Inkunabuły ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, Toruń 2023, nr 23.

²¹ Na temat fazowania okładek opraw zob. J. Zamrzycka, op. cit., s. 31–32.

²² *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku...*, s. 60.

²³ Por. ibidem; zob. także: G. Adler, *Handbuch Buchverschluss und Buchbeschlagn*, Wiesbaden 2010, s. 84–85.

²⁴ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20.

²⁵ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20; BS 155; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 38; BKKK, sygn. K.0228; KKT, sygn. 102677.

²⁶ C.M. Briquet, *Les Filigranes Dictionnaire Historique des Marques du Papier des Leur Apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 2, Genève 1907, nr 3891; S. Żurowski, *Znaki wodne papiernictwa wielkopolskiego XVI–XIX w.*, „Biblioteka” 1965, t. 5, nr 2; J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku*

których wspólny, a jednocześnie zasadniczy element stanowi herb Budziszyna²⁷. Te z kolei są oczywiście jednoznacznie identyfikowane w literaturze przedmiotu z historyczną stolicą Górnych Łużyc²⁸. Fakt sięgania przez introligatorów poznańskich po arkusze pochodzące z importu znakomicie koresponduje z tezą wyartykułowaną już przed laty przez Włodzimierza Budkę: „Papiernie *sensu largo* krakowskie produkowały towar mogący i ceną i jakością konkurować z zagranicznym, ich eksport jednak nastawiony był na Wschód i Północ. Papiernictwo «poznańskie» i «warszawskie» było słabe, stąd w tych rejonach był w użyciu papier zagraniczny”²⁹. Uzupełniając niniejsze założenie, należałoby stwierdzić, że niewystarczająco wydajna produkcja papieru wielkopolskiego w XVI wieku, niemogąca zaspokoić wciąż rosnącego nań popytu, była z powodzeniem uzupełniana produktem napływowym, w którym pewien odsetek stanowił również ten o górnołużyckiej proveniencji³⁰. Targoyń w swojej praktyce sięgania m.in. po papier budziszynski nie był w poznańskim środowisku rzemieślnikiem odosobnionym. Wręcz przeciwnie, wpisywał się też pod tym względem w tendencję rozpowszechnioną podówczas w stolicy Wielkopolski. Dość powiedzieć, że w analogiczny sposób postępował w swojej introligatorskiej działalności chociażby Maciej Długi, jak również anonimowy rzemieślnik pracujący dla Aleksandra Mielnińskiego, a także Melchior Nering³¹.

Na podstawie analizy dekoracji wyszczególnionych wyżej opraw udało się wyodrębnić szereg narzędzi introligatorskich, które składały się na całkiem bogate, jak na polskie realia XVI wieku, wyposażenie prezentowanego warsztatu. Już na wstępie wypada stwierdzić, że zdecydowanie wyróżniają się wśród nich radełka. Targoyń posiadał ich co najmniej 13. Z całą pewnością warto

---

XVI do połowy XVIII wieku, Wrocław 1969, nr 845, 865–880; *Papiernie w Polsce XVI wieku. Prace Franciszka Piekosińskiego, Jana Ptaśnika, Kazimierza Piekarskiego. Powtórnie wydał i uzupełnił Włodzimierz Budka*, Wrocław 1971, nr 245–247; zob. także: E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius 1967, nr 3559–3564.

²⁷ Zob. AAG, sygn. BK 877; BK 6253; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 14.

²⁸ Por. np.: C.M. Briquet, *Les Filigranes Dictionnaire...*, nr 2024–2028; E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje...*, nr 1334–1335.

²⁹ W. Budka, *Papier listów nuncjusza Bongiovanniego*, w: *Antologia prac historyka papiernictwa Włodzimierza Budki*, Duszniki-Zdrój 2009, s. 35.

³⁰ Por. C. Pilichowski, *Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI w. (1570–1595)*, „Przegląd Zachodni” 1953, t. 9, nr 11–12, s. 676.

³¹ Zob. M. Muraszko, *Oprawy trzech ksiąg opata...*, s. 114 (oraz przyp. 13), 115, 120. Można dodać, że papier sprowadzany z Budziszyna był używany w Poznaniu również przez drukarzy, w tym m.in. przez oficynę Jana Wolraba; por. J. Siniarska-Czaplicka, *Papier druków tłoczonych w oficynach wielkopolskich od drugiej połowy XVI do końca XVII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1975, t. 23, z. 1, s. 7–8.

przyjrzyć się każdemu z nich osobno oraz – jeśli to możliwe – osadzić je na tle ich odpowiedników obecnych wśród narzędzi, którymi dysponowali ówcześni nadwarciańscy introligatorzy.

Wyciski pierwszego z Targoynowych radełek (194 × 20 mm) przedstawiają cztery sceny zaczerpnięte z Pisma Świętego (il. 1)³². Prezentują one skonwencjonalizowane wyobrażenia, z których trzy zostały opatrzone, wkomponowanymi w prostokątne tabliczki, majuskułnymi podpisami. Na przywołane sceny składają się: kuszenie Adama i Ewy („PECCATVM”), Chrystus Zmartwychwstały („IVSTIFICACIO”), Ukrzyżowanie („SATISEACTIO”) oraz wywyższenie węża na pustyni (bez podpisu), powyżej którego widnieje prostokątna tabliczka z gmerkiem oraz towarzyszącymi mu inicjałami „IT”. Konsekwentnie po dwa z przedstawień odwołują się do kluczowych momentów opisanych w Starym Testamencie oraz Nowym Testamencie, odsłaniając przed odbiorcą chrześcijańską wizję historii zbawienia w uproszczonej, ale nadal przejrzystej formule (od chwili popełnienia przez prarodzciców grzechu pierworodnego, poprzez wydarzenie opisane w Księdze Liczb – będące zapowiedzią śmierci Zbawiciela, samo Ukrzyżowanie, a kończąc na Niedzieli Zmartwychwstania). Nie sposób wymienić rozlicznych analogii do wskazanego tutaj zestawienia, które jest powszechnie obecne zarówno w europejskim, jak i rodzimym zdobnictwie introligatorskim doby XVI i XVII stulecia³³. Bogactwo przykładów radełek opatrzonych wskazanym przekazem teologicznym, łączonych z samym tylko Poznaniem, świadczy jednoznacznie o tym, że dekoracja narzędzia, którym posługiwał się Targoyń, wpisuje się w jeden z najpopularniejszych motywów zdobniczych obecnych w ówczesnym rzemiośle introligatorskim kręgu niemieckiego. Jako dobre *exemplum* warto przywołać wręcz bliźniaczo podobne radełko wykorzystywane przez niezidentyfikowanego dotąd mistrza, który działał w Poznaniu równoległe z warsztatem będącym przedmiotem niniejszego studium. Dekoracja uzyskana przy jego użyciu różni się jednak zasadniczym szczegółem – prostokątna ramka, w której znalazło się miejsce dla gmerku oraz towarzyszących mu inicjałów „IT” opatrzono w tym przypadku sygnaturą „MG”³⁴. Zasadne wydaje się przy tym twierdzenie, iż dwa wyszczególnione radełka mogły wyjść spod ręki tego samego twórcy. Natomiast jeśli tak się nie stało, wykonawca późniejszego wzorował się na starszym, albo też odwołało się przy ich sporządzaniu do wspólnego wzorca.

³² AAG, A. Cap., sygn. B 20; BK 877; BK 3200; BK 6253; BK 10385; Inc. 4; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 18; APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7; BPTPN, sygn. 103169.II.

³³ Por. E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 37.

³⁴ Zob. np. KKT, sygn. 112490; 112515.

Zdobienia drugiego radełka (191 × 20 mm) są zdecydowanie mniej rozpowszechnione w ówczesnym introligatorstwie (il. 2)³⁵. Składają się nań cztery popiersia niezidentyfikowanych postaci, które na głowach mają korony (w typie „corona radiata”), a w dłoniach dzierżą miecze, berła i kwiaty. Pod każdym z wizerunków znajduje się konsola z podpisem: „R. PARIS”, „R. MORE”, „R. KALI”, „R. MANGNVS”. Całość dekoracji dopełnia arabeska. Dodatkowo powyżej jednego z wizerunków („R. MORE”) wkomponowano prostokątną ramkę z inicjałami „IT”. Również w przypadku tego narzędzia można przywołać przynajmniej dwa niemal analogiczne radełka należące do innych działających podówczas w Poznaniu introligatorni. Bardzo zbliżonym pod względem dekoracji – choć mniej starannie opracowanym – radełkiem posługiwał się wspomniany już mistrz, którego własność stanowiło przywołane wyżej narzędzie ze scenami biblijnymi oraz sygnaturą „MG”. Warto przy tym nadmienić, że miejsce oznaczone inicjałami Targoyna w tym przypadku opatrzone literami „HI”³⁶. Co więcej, niesygnowane narzędzie o zbliżonej dekoracji znajdowało się na wyposażeniu nieznanego z imienia i nazwiska poznańskiego introligatora, którego tłoki, według przypuszczenia Zygmunta Mocarskiego, miały zostać przejęte przez anonimowy toruński warsztat, aktywny od 1544 do 1549 roku³⁷.

Na dekorację kolejnego radełka (170 × 15 mm) składają się cztery owalne medaliony z profilowymi męskimi popiersiami (dwa z nich mają nakrycia głowy typowe dla epoki) oraz skrzyżowane klucze (tzw. mały herb Poznania) na tarczy renesansowej o zaokrąglonej podstawie, pobocznicach wciętych u góry oraz nasadzie zagiętej po bokach, a także orzeł z cyfrą „S” (tzw. zygmunowski) na tarczy o dekoracyjnym kroju z zawiniętymi bokami podstawy i nasady (il. 3)³⁸. Wyszczególnione elementy rozgranicza ornamentalna kratka z rozetkami³⁹. Warto nadmienić, że wśród narzędzi, którymi posługiwało się XVI-wieczne środowisko introligatorów działających w ówczesnej stolicy Wielkopolski, znaleźć można co najmniej jeden odpowiednik tego opisanego wyżej. Bardzo podobne radełko – wzbogacone o kartusz

³⁵ AAG, sygn. BK 645; BK 877; BK 1264; BK 3200; BK 6253; APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7; KKT, sygn. 109345-52.

³⁶ Por. AAG, sygn. BS 5359; KKT, sygn. 5591–5593; 112515; 112490.

³⁷ Z. Mocarski, op. cit., s. 16–17; por. np. APT, Akta miasta Torunia, sygn. III 80; IX 54; IX 78.

³⁸ Zob. AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20; B 299; BK 1236; BK 1338; BK 6861; BK 6990; BK 10385; BS 155; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 13; I 14; I 15; I 16; I 17; I 37; I 38; I 40; BFWBL, sygn. CT I. 21976; BJ, sygn. Cim. 8509; Gram. 388; Gram. 389; Hist. 15130; BKKK, sygn. K.0228; BZTNP, sygn. XVI,694; BPTPN, sygn. 29255.I; KKT, sygn. 1102677; 111849–111852; 112529.

³⁹ Por. *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku...*, s. 60; E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 176–177.

Il. 1. Przerys ołówkowy wycisku radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
 Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
 Fot. Michał Muraszko.

Il. 2. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
 Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
 Fot. Michał Muraszko.

Il. 3. Przerys ołówkowy wycisku radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
Fot. Michał Muraszko.

Il. 4. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach.
Fot. Arkadiusz Wagner.

z herbem Pogoń – służyło bowiem niezidentyfikowanemu dotąd poznańskiemu rzemieślnikowi, który wykorzystał je m.in. do ozdobienia – w 1556 roku – dolnej okładziny oprawy weneckiego druku z 1554 roku. Wolumin ten stanowił pierwotnie własność stolnika kaliskiego Krzysztofa Mielińskiego (zm. ok. 1606)⁴⁰. Należy również dodać, że analizowane Targoynowe narzędzie cieszyło się na przestrzeni przynajmniej kilku dziesięcioleci niesłabnącą popularnością. Jego wyciski są bowiem uchwytnie jeszcze na dekoracjach opraw z przełomu XVI i XVII wieku, które zabezpieczają chociażby druki koloński i lionński z 1590 i 1593 roku⁴¹. Można zakładać, że obecność na radełku wskazanych wyżej treści heraldycznych, mimo podówczas już dość archaicznego wyglądu samej kompozycji, mogła przyczynić się do jego stosunkowo długiej używalności. Jak podaje Arkadiusz Wagner: „Mimo zaakcentowania w nim wątku polskiego, ogólna forma radełka wywodzi się z tradycji saskiej, w której na podobnych narzędziach prezentowano herby elektorów. Skłania to do uznania go za import z Niemiec lub wyrób lokalny oparty na niemieckich wzorcach”⁴². Jako przykład potwierdzający przywołaną przez tegumentologa inspirację niech posłuży saksońskie radełko o bardzo zbliżonej dekoracji, które autorzy bazy Einbanddatenbank łączą z pracownią jednego z dwóch lipskich rzemieślników – Andreasem Fickerem lub Andreasem Franckem, jak również wittenberskim mistrzem Andreasem Franckowem⁴³. Warto przy tym pamiętać, że wyciski narzędzi wzbogaconych o herby elektorów goszczą na oprawach woluminów z wielu polskich księgozbiorów z XVI wieku. Dobry tego przykład stanowić może chociażby paryski druk z 1518 roku – własność kanonika gnieźnieńskiego Jakuba z Karwin, zwanego Charwiniuszem (zm. 1607)⁴⁴. Radełko Targoyna było atrakcyjnym odpowiednikiem tłoków stosowanych w Rzeszy, tym cenniejszym, że wzbogaconym o lokalną wymowę heraldyczną.

Introligator posiadał również radełko (237 × 16 mm)⁴⁵ z czterema pełnopostaciowymi przedstawieniami Chrystusa (il. 4) jako Zbawiciela („SALVATOR”),

⁴⁰ BPTPN, sygn. 20612.I; por. <https://ptpn.locloud.pl/items/show/4618> [dostęp: 11.06.2017].

⁴¹ Zob. Biblioteka Prowincjalna Franciszkanów w Gnieźnie, sygn. 104/XVI; Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Włocławskiej, sygn. XVI.Q.3379.

⁴² *Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku...*, s. 60.

⁴³ Zob. Einbanddatenbank, nr r000336, <http://www.hist-einband.de> [dostęp: 2.03.2024].

⁴⁴ BPF, sygn. 93/XVI; zob. także: H. Barycz, *Charvinius Jakub († 1607)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków 1937, s. 264–265; M. Mięka, *Jakub z Karwin zw. Charwiniusz (zm. 1607 r.)*, w: *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1: 1364–1780, red. W. Uruszczak, Kraków 2015, s. 101–102.

⁴⁵ AAG, A. Cap., sygn. B 299; BK 10385; BS 155; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 16; I 17; I 18; BJ, sygn. Teol. 8183; BKKK, sygn. K.0228; BPTPN, sygn. 103169.II; BZTNP, sygn. XVI,694; KKT, sygn. 112529.

Dobrego Pasterza („EGO SVM PA[stor bonus]”)⁴⁶, Odkupiciela niosącego krzyż („CAP[iens] CRV[ci]S”) oraz Cudotwórcy uzdrawiającego paralityka („SVR[ge, tolle lectum tuum,] ET VAD[e in domum tuam]”)⁴⁷. Poszczególne wyobrażenia zostały umieszczone w arkadach oraz opatrzone stosownymi podpisami. Całość zdobień wzbogaca arabeska. Wśród współczesnych Targoyńowi introligatorów poznańskich narzędziem z nieomal analogiczną dekoracją posługiwał się tzw. Monogramista MC, który podobnie zresztą jak nasz mistrz jest w literaturze przedmiotu identyfikowany z kręgiem rzemieślników ściśle współpracujących z rodziną Patruusów⁴⁸. Warto jednak nadmienić, że omawiane zestawienie pełnopostaciowych wyobrażeń Chrystusa było podówczas szeroko rozpowszechnione i w żadnym razie nie można go postrzegać za rozwiązanie charakterystyczne tylko dla introligatorstwa wielkopolskiego. Dla przykładu w stołecznym Krakowie podobne radełko znajdowało się chociażby na wyposażeniu warsztatu Jerzego Moellera – mistrza oprawiającego książki należące m.in. do biblioteki Zygmunta II Augusta (zm. 1572)⁴⁹.

Wyciski następnego radełka (134 × 20 mm) zawierają wyobrażenia czterech Ewangelistów, którym towarzyszą przypisywane im tradycyjnie atrybuty: św. Mateuszowi („MATEVS”) – uskrzydłony młodzieniec, św. Markowi („MARCVS”) – lew, św. Łukaszowi („LVCAS”) – byk, św. Janowi („IOHANES”) – orzeł (il. 5)⁵⁰. Poszczególne półpostaci ukazano każdorazowo pod łukiem renesansowej arkady. Poniżej wizerunków znajdują się prostokątne tabliczki z napisami identyfikacyjnymi. W tle postaci św. Łukasza wkomponowano datę

⁴⁶ Por. J 10,11 oraz 10,14.

⁴⁷ Por. Łk 5,24. Możliwe jest również rozwinięcie: „SVR[ge, tolle grabattum tuum] ET VAD[e in domum tuam]”. Zob. Mk 2,11.

⁴⁸ Zob. M. Czapnik, *Oprawy poznańskiego Monogramisty...*, s. 139–140; A. Kwaśniewski, *Superekslibrisy w Bibliotece Kapituły Kieleckiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2023, t. 120, s. 269; por. także: A. Wagner, *Introligatorstwo poznańskie...*, s. 79; K. Płaszczyńska-Herman, *Książka w rękach zakonnika. Oprawy druków z szesnastowiecznych bibliotek dominikańskich*, Kraków 2020, s. 255–256 (kopia maszynopisu w posiadaniu autora).

⁴⁹ Zob. np. M. Krynicka, *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1980, t. 12, il. 16b; A. Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław 1988, il. 44; K. Płaszczyńska-Herman, *Nieznane książki króla Zygmunta Augusta w Bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2013, t. 63, s. 77.

⁵⁰ AAG, A. Cap., sygn. B 20; BK 1338; BK 6990; BS 155; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 14; I 15; I 18; I 38; I 40; BFWBŁ, sygn. CT I. 21976; BJ, sygn. Cim. 8509; Gram. 389; BPTPN, sygn. 103169.II; BZTNP, sygn. XVI,694; KKT, sygn. 111849–111852; 112529.

sporządzenia narzędzia: „1541” oraz monogram: „MA”⁵¹. Pod względem przekazu treściowego radełko to ma swoje liczne odpowiedniki, zarówno w poznańskim i krakowskim, jak również niemieckim introligatorstwie⁵².

Na dekorację kolejnego radełka (205 × 18 mm) składa się pięć przedstawień postaci biblijnych: Zbawiciel („SALVATOR”), św. Paweł („PAVLVS”), św. Piotr („PETRVS”), król Dawid („DAVIT”) i Mojżesz („MOSE[s]”) (il. 6)⁵³. Każde popiersie umieszczono na konsolach z napisami identyfikacyjnymi oraz wkomponowano w arkady, które rozdziela arabeska. Wypada podkreślić, że łudząco podobnym radełkiem, opatrzonym jednak indywidualizującą je sygnaturą, posługiwał się przywołany już wyżej – współczesny Targoynowi – Monogramista MC⁵⁴.

Wyciski trzech kolejnych radełek (dwa spośród nich wykonano w 1543 roku) prezentują żeńskie popiersia na konsolach, w których znajdują się podpisy. Poszczególne postaci rozgranicza każdorazowo ornament arabeskowy. Na dekorację uzyskaną za pomocą pierwszego (169 × 15 mm) składają się personifikacje Roztropności („PRVDEN[ci]a”), Łagodności („1543”) i Sprawiedliwości („IVSTICIA”) oraz wyobrażenie Lukrecji („LVCRE[ci]A”) (il. 7)⁵⁵. Także w tym przypadku scharakteryzowany tłok ma w poznańskim środowisku introligatorskim przynajmniej jeden bezpośredni odpowiednik. Niemalże identyczny – wykonany zresztą w tym samym roku, lecz opatrzony sygnaturą – znajdował się bowiem w zasobie narzędzi stosowanych przez Monogramistę MC⁵⁶. Wyciski drugiego radełka (159 × 13 mm) przedstawiają wyobrażenia Nadziei („SPES”), Miłości („CHARITAS”), Sprawiedliwości („IVSTICIA”) oraz Wiary („FIDES”)⁵⁷ (il. 8). Tej ostatniej towarzyszy data: „1543”. Z kolei zdobienia trzeciego narzędzia (181 × 17 mm) zawierają personifikacje Nadziei („SPES”), Wiary („FIDES”), Sprawiedliwości („IVSTICIA”) i Miłości („CHARITAS”) (il. 9)⁵⁸. Wydaje się, że u schyłku lat 50. XVI wieku zostało ono przejęte przez nieznanego z imienia poznańskiego rzemieślnika, który posiadał w swym zasobie radełko jagiełłońskie z nad wyraz drobiazgowo opracowanymi konterfektami Zygmunta I

⁵¹ Por. E. Chlebus, *Problemy atrybucji...*, s. 208–210.

⁵² Zob. E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 73–74.

⁵³ AAG, A. Cap., sygn. B 299; BK 10385; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 16; I 17; I 18; I 38; BKKK, sygn. K.0228; BPTPN, sygn. 103169.II; BZTNP, sygn. XVI,694; KKT, sygn. 112529.

⁵⁴ Por. M. Czapnik, *Oprawy poznańskiego Monogramisty...*, s. 140.

⁵⁵ AAG, sygn. BK 877; BK 1264; BK 3200.

⁵⁶ M. Czapnik, *Oprawy poznańskiego Monogramisty...*, s. 139.

⁵⁷ AAG, sygn. BK 877; BK 1264; BK 3200; BK 6253; BK 6990; BZTNP, sygn. XVI,694.

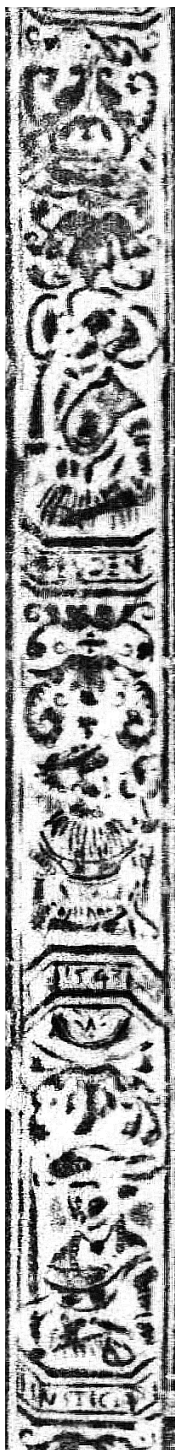
⁵⁸ AAG, A. Cap., sygn. B 299; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 16; I 17; I 18; I 37; I 38; BKKK, sygn. K.0228; BPTPN, sygn. 103169.II; KKT, sygn. 112529.

Il. 5. Przerys ołówkowy wycisku radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
Fot. Michał Muraszko.

Il. 6. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Książnica Kopernikańska w Toruniu.
Fot. Arkadiusz Wagner.

Il. 7. Przerys ołówkowy wycisku radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyn, Poznań
 Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
 Fot. Michał Muraszko.

Il. 8. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyn, Poznań
 Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie.
 Fot. Michał Muraszko.

Il. 9. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyn, Poznań
Źródło: Książnica Kopernikańska w Toruniu.
Fot. Arkadiusz Wagner.

Il. 10. Wycisk radełka na oprawie starego druku, Jan Targoyn, Poznań
Źródło: Biblioteka Jagiellońska.

Starego, Zygmunta II Augusta, Pawła III, Karola V oraz Ferdynanda I⁵⁹. Warto ponadto odnotować, że niemal identyczne radełko stanowiło wyposażenie anonimowego poznańskiego introligatora, który sporządził prawdopodobnie sześć opraw w typie aldyńsko-grolierowskim (górne okładziny) dla opata trzemeszeńskiego Aleksandra Mielińskiego (zm. 1584)⁶⁰.

Targoyń posiadał ponadto radełko (175 × 15 mm) z popiersiem Apolla („APOLLO”) oraz towarzyszących mu czterech muz – Kaliope („CALIOPE”), Talii („THALIA”), Euterpe („EVTERPE”) i Terpsychory („TERPSI-CHO”) (il. 10)⁶¹. Postaci zostały usytuowane na konsolach z podpisami oraz rozgraniczone arabeską. Dodatkowo wizerunkowi Terpsychory towarzyszy data: „1534”, natomiast Euterpe monogram: „MA”. Warto nadmienić, że ten ostatni należałoby odnosić do wykonawcy omawianego narzędzia. Wyszło ono zatem najpewniej spod tej samej ręki co zaprezentowane już uprzednio radełko z popiersiami czterech Ewangelistów⁶².

Dla porządku należy przywołać jeszcze trzy rzadziej wykorzystywane przez Targoyń radełka. Wąskie wyciski pierwszego (167 × 10 mm) prezentują pełnopostaciowe przedstawienia czterech osób uzbrojonych we włócznie, które zostały umieszczone na dekoracyjnych konsolach (il. 11)⁶³. Całość uzupełnia ornament arabski. Dekoracja kolejnego (130 × 13 mm) opiera się na niemal okrągłych medalionach z profilowo ujętymi popiersiami, które rozgranicza arabeska⁶⁴. Zdobienia ostatniego sprowadzają się do roślinnej wici – wzbogaconej motywami zoomorficznymi. Narzędzie ma anachroniczną, późnogotycką formę⁶⁵.

Omawiany warsztat dysponował prostokątnymi plaketami ze skonwencjonalizowanym wyobrażeniem modlącego się króla Dawida („IVXTA EST DOMINVS HIS QVI [tribulato] S[unt corde]”)⁶⁶ oraz pełnopostaciowymi

⁵⁹ Osobne studium temu narzędziu poświęcił A. Wagner, *Poznańskie radełko jagiellońskie z lat czterdziestych XVI wieku. Problem treści ideowo-politycznych i wzorów ikonograficznych*, „Roczniki Biblioteczne” 2012, t. 56.

⁶⁰ M. Muraszko, *Oprawy trzech ksiąg opata...*, s. 114–118; zob. także: J. Rył, *Archiwum i biblioteka w katedrze gnieźnieńskiej*, Gniezno 1994, s. 47, fot. 29.

⁶¹ AAG, A. Cap., sygn. B 19; BK 645; BK 1236; BK 1338; BK 6861; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 13; I 14; I 15; I 37; I 40; BFWBL, sygn. CT I. 21976; BJ, sygn. Cim. 8509; Gram. 388; Gram. 389; Teol. 8183; Hist. 15130; BPTPN, sygn. 29255.I; KKT, sygn. 1102677; 111849–111852.

⁶² Por. E. Chlebus, *Problemy atrybucji...*, s. 208–210.

⁶³ AAG, sygn. Inc. 4; Akta miasta Torunia, sygn. IX 7; KKT, sygn. 109345-52.

⁶⁴ AAG, A. Cap., sygn. B 19; BK 1236; BK 6861; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 37; BJ, sygn. Gram. 388.

⁶⁵ APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 13; KKT, sygn. 111849–111852.

⁶⁶ BFWBL, sygn. CT I. 21976.

Il. 11. Wycisk radełka na oprawie staro-
rego druku, Jan Targoyn, Poznań
Źródło: Książnica Kopernikańska w Toru-
niu. Fot. Arkadiusz Wagner.

przedstawieniami św. Jana (68 × 48 mm)⁶⁷ i św. Wojciecha (63 × 45 mm)⁶⁸. Targoyń posługiwał się ponadto drewnianymi klockami z herbem Poznania⁶⁹, herbem Torunia⁷⁰ oraz z Porajem⁷¹. Uzupełnienie wyposażenia pracowni stanowiły zestaw stempli liczbowych i litericznych oraz pomniejsze tłoki z motywami anielskiej główki, nowożytnej rozetki, liścia, pąka, listka aldyńskiego itp.

Większość opraw wychodzących spod ręki Targoyńa zawiera silnie zestandaryzowane dekoracje, które należałoby klasyfikować jako pochodną rozwiązań charakterystycznych dla renesansowego introligatorstwa niemieckiego (il. 12)⁷². Obiekty te wykonano z desek lub tektury. Bloki książkowe scala od trzech do pięciu zwieżów sznurowych, tworzących na grzbietach stosunkowo wydatne garby. Większa część pokrywających okładziny zdobień jest wykonana w technice wycisku ślepego, natomiast na złoto wyciśnięte zostały nieomal wyłącznie napisy odnoszące się do treści oprawionych druków. Przeważającą część powierzchni każdej z przypisanych do omawianej grupy opraw pokrywa ramowa dekoracja składająca się z naprzemiennych radełkowań, a także listew sporządzonych przy użyciu strychulca. Zdarza się, że całości zdobień dopełniają wyciski tłoków z motywami nowożytnej rozetki, liścia, pąka itp.

W świetle zgromadzonego materiału źródłowego należy stwierdzić, że Targoyń niechętnie posługiwał się plakietami. Poza wyżej przywołanymi przykładami nieczytelny obecnie wycisk tego typu narzędzia, wkomponowany w zwierciadło, znaleźć można na jeszcze jednym małoformatowym egzemplarzu⁷³. Odosobniony przypadek stanowią natomiast, dostosowane do oczekiwań klientów, oprawy sporządzone na zamówienie kapituły metropolitalnej

⁶⁷ AAG, A. Cap., sygn. B 299.

⁶⁸ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20; B 299.

⁶⁹ APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 38; I 40.

⁷⁰ APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7.

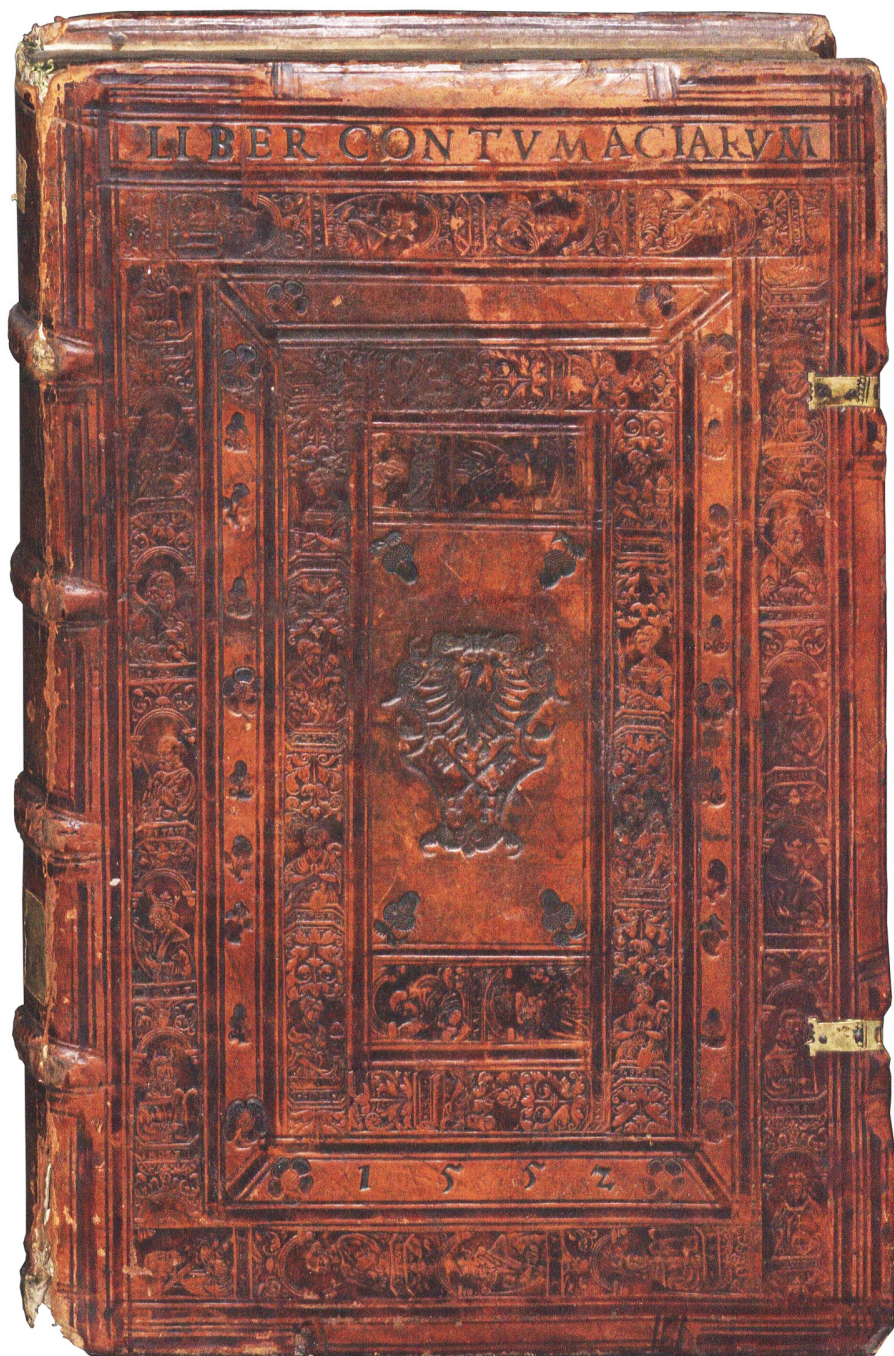
⁷¹ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20.

⁷² AAG, A. Cap., sygn. 299; BK 645; BK 877; BK 1236; BK 1264; BK 1338; BK 3200; BK 6253; BK 6861; BK 6990; BK 10385; BS 155; Inc. 4; APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 13; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 37; I 38; I 40; APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7; BFWBL, sygn. CT I. 21976; BJ, sygn. Cim. 8509; Gram. 388; Gram. 389; Teol. 8183; Hist. 15130; BKKK, sygn. K.0228; BPTPN, sygn. 103169.II; 29255.I; BZTNP, sygn. XVI,694; KKT, sygn. 1102677; 109345-52; 111849-111852; 112529; zob. np.: K. Piekarski, *Książka w Polsce XV i XVI wieku*, w: *Kultura staropolska*, Kraków 1932, s. 366; M. Krynicka, *Oprawy książkowe...*, s. 33-34; A. Wagner, *Introligatorstwo poznańskie...*, s. 73; idem, *Wolumin z księgozbioru Mikołaja Korycińskiego z rękopiśmiennym fragmentem tekstu Filipa Melanchtona*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2014, 58, s. 130-132; E. Chlebus, *Dwie oprawy Tomasz Krügera z księgozbioru elbląskiego patrycjusza Andrzeja Morenberga*, w: *Dawnych ksiąg niesyty. Tom studiów dedykowanych profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, red. I. Imańska, A. Wagner, Toruń 2016, s. 209.

⁷³ AAG, A. Cap., sygn. Inc. 4.

Il. 12. Oprawa starego druku (górná okładzina), Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. Fot. Mikołaj Macioszek.

Il. 13. Oprawa książki miejskiej z Poznania (górną okładziną), Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Archiwum Państwowe w Poznaniu.

w Gnieźnie oraz rad miejskich Poznania i Torunia. Kompozycje ich dekoracji opierają się na koncentrycznych ramach strychulcowo-radełkowych, które wraz z listwami obejmują większą część powierzchni okładczyń. W przypadku oprawy księgi (z lat 1548–1581) wykonanej dla gnieźnieńskiej kapituły centra jej wąskich zwierciadeł zajmują wyciski plakiet z wyobrażeniem św. Wojciecha (górną okładziną) oraz św. Jana Ewangelisty (dolną okładziną)⁷⁴. Analogiczny układ dekoracyjny znajduje się na zdecydowanej większości górnych okładczyń opraw ksiąg miejskich z Poznania⁷⁵ (il. 13) (obejmujących lata: 1542–1562), a także górnej okładziny księgi miejskiej z Torunia⁷⁶ (1549–1557). W centrach wąskich zwierciadeł umieszczono w tych przypadkach każdorazowo herb danego miasta. Również dolne okładziny omawianych obiektów nawiązują do rozwiązań stosowanych w renesansowym introligatorstwie niemieckim z całkowitą dominacją dekoracji radełkowej.

Wśród egzemplarzy, których wykonawstwo można przypisać pracowni Targoyń, znajdują się dwie oprawy w typie mniszym (klasztornym)⁷⁷. Pierwsza z nich zabezpiecza klocek, na który składają się dwa weneckie (wyd.: 1492, 1515) oraz dwa lipskie (wyd.: 1515, 1519) druki⁷⁸. Natomiast kolejna chroni koloński druk z 1539 roku (il. 14)⁷⁹. Każdorazowo oprawy te sporządzono z faszowanych desek, a grzbiety woluminów oraz około połowę powierzchni ich okładczyń obleczono skórą. Oba egzemplarze zostały wyposażone w zapięcia metalowo-skórzane. Bloki książek scalają trzy lub cztery zwięzy sznurowe, tworzące na grzbietach stosunkowo wydatne garby. W przypadku jednej oprawy kompartymenty grzbietu wypełnia rombowy wzór z rozetkami, z kolei w drugiej zostały one wyzbyte jakichkolwiek zdobień. Konsekwentnie powierzchnię skóry, którą obciągnięto okładziny, pokrywa ślepa dekoracja radełkowa wykonana przy wykorzystaniu zaprezentowanych wyżej narzędzi. Dodatkowym elementem dekoracji tego egzemplarza są wyciski literowe, które wkomponowano w cztery poziome listwy ulokowane na górnej („RHETORICA | ARISTOTELIS”) oraz dolnej okładziny („SIC NOS NOBIS | 1544”). Oprawy w typie mniszym należałoby rozpatrywać jako jedne z wcześniejszych realizacji, które łączą się z aktywnością Targoyńskiej pracowni. Biorąc pod uwagę przywołaną wyżej datę umieszczoną na jednej z nich, jak również ustalenia Anny

⁷⁴ AAG, A. Cap., sygn. B 299.

⁷⁵ APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 38; I 40; zob. także: M. Wojciechowska, *Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku*, Poznań 1927, ryc. 8.

⁷⁶ APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7.

⁷⁷ Zob. *Encyklopedia wiedzy o książce*, kol., 1702; E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 154–155, 218.

⁷⁸ KKT, sygn. 111849–111852.

⁷⁹ BJ, sygn. Cim. 8509.

Lewickiej-Kamińskiej poczynione dla drugiej, można zakładać, że zostały one sporządzone w pierwszej połowie lat 40. XVI wieku⁸⁰.

Osobnego omówienia wymagają również dwie oprawy wykonane dla gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej⁸¹. Zostały one przygotowane z tektury, którą obłożono jasnobrązową skórą. Egzemplarze te były pierwotnie wyposażone w wiązania usytuowane przy dłuższych (po parze) oraz krótszych (po jednym) brzegach ich okładzin. Woluminy scalają każdorazowo po cztery zwięzy sznurowe, które tworzą na grzbiecie wydatne garby uwypuklone dodatkowo liniami strychulcowymi. Kompartymenty w przypadku obu opraw pozbawiono dekoracji. Starszy z wyszczególnionych egzemplarzy zabezpiecza księgę czynności gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej – obejmującą lata od 1536 do 1555⁸². Na złożoną dekorację jego górnej okładziny składa się antykwowy napis: „ACTA VENERABILIS CAPITVLII EC[c]-L[es]IE SACRAE SANCTE GNEIIZNEN[is] METROPOLITANE II REGNI POLONIE PRIMACIALIS II FELICITER IN LIBRO ISTO II ITINENTVR ANNI MDXXXVI”, poniżej którego wkomponowano prostokątną, linearną ramę strychulcową. Jej centrum zajmuje wycisk wspomnianej wyżej prostokątnej plakiety ze św. Wojciechem. Pod wizerunkiem męczennika znalazło się miejsce dla tarczy z herbem Poraj, którą wytłoczono najpewniej z wykorzystaniem klocka drzeworytniczego. Powyżej wycisku plakiety umieszczono natomiast antykwowy napis: „S[ancte] ADALBERTE II REGNI PATRONE II ADESTO SVE [E]C[c]LESIE”. Zdobienia dolnej okładziny oprawy są natomiast w pełni zgodne z niemiecko-renesansową formułą dekoracyjną, na którą składają się koncentryczne ramy strychulcowo-radełkowe oraz pozbawione dekoracji listwy.

Jak dotąd całkowicie odosobniony dla warsztatu Targoyna przykład rozwiązań kompozycyjnych będących pochodną wpływów introligatorstwa włoskiego stanowi dekoracja oprawy, której górna okładzina wpisuje się w tzw. typ aldyński (il. 15), występujący w polskim introligatorstwie od lat 20. XVI wieku⁸³. Egzemplarz ten powstał w połowie lat 50. XVI wieku dla zabezpieczenia jednej z ksiąg czynności gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej – obejmującej lata od 1555 do 1570⁸⁴. Zdobienia górnej okładziny oprawy opracowano

⁸⁰ A. Lewicka-Kamińska, *Nieznane ekslibrisy polskie...*, s. 17–18; eadem, *Do życiorysu Mikołaja z Bodzentyna...*, s. 33.

⁸¹ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20.

⁸² AAG, A. Cap., sygn. B 19.

⁸³ E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 14–15; zob. także: A. Wagner, *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego*, s. 149–153; idem, *Włoskie wpływy w polskim introligatorstwie XV–XVI wieku*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, s. 96–98.

⁸⁴ AAG, A. Cap., sygn. B 20.

Il. 14. Oprawa starego druku (dolna okładzina), Jan Targoyń, Poznań
Źródło: Biblioteka Jagiellońska.

Il. 15. Oprawa protokołów posiedzeń gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej (górna okładzina), Jan Targoyń, Poznań

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie. Fot. Mikołaj Macioszek.

w pełni w technice wycisku złoconego. Na jej kompozycję składa się prostokątna linearna rama strychulcowa, którą wzbogacono umieszczonymi na jej osiach półkolistymi wybrzuszeniami. Miejsca ich styku z liniami strychulcowymi opatrzone wyciskami tłoka z motywem żołędzia. W górnej strefie obszernego zwierciadła znajduje się z kolei antykwowy napis odnoszący się m.in. do zawartości treściowej księgi: „LIBER ACTORVM VENERABILIS CAPITVLI ECCLESIE METROPOLITANE GNEZNENSIS. REGNI POLONIE PRIMARIALIS ANNI 1555 SANCTE ADALBERTE NOSTER PATRONE ADESTO SVE ECCLESIE”. Poniżej widnieje wycisk prostokątnej plakiety z pełnopostaciowym przedstawieniem św. Wojciecha. Natomiast pod wizerunkiem męczennika wkomponowano trzywierszowy napis wskazujący na osobę związaną z samym powstawaniem księgi: „OPERA NICOLAI KAWNYCZKI EIVSDEM CAPITVLI NOTARY COMPACTVS ACCONFECTVS”. W dolnej strefie zwierciadła umieszczono z kolei tarczę z godłem Poraj. Kompozycja dolnej okładziny – wykonana w całości w technice ślepego wycisku, przy użyciu strychulca oraz trzech opisanych wyżej Targoyńowych radełek – jest charakterystyczna dla niemieckiej formuły introligatorskiej dekoracji renesansowej.

Za najdostojniejszych spośród zidentyfikowanych dotąd prywatnych odbiorców usług introligatorskich Targoyńa – pod względem zajmowanej pozycji społecznej, a także upodobań bibliofilskich – uznać można z całą pewnością dwóch przedstawicieli polskiego episkopatu XVI wieku. Pierwszym z nich był wybitny humanista, a zarazem arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski Andrzej Krzycki (zm. 1537)⁸⁵. Skądinąd wiadomo, że zaopatrywał się on u pierwszorzędnych mistrzów krakowskich epoki Odrodzenia (Stanisława z Białej i Macieja z Przasnysza), którzy uchodzą obecnie za pionierów, a jednocześnie promotorów italianizmu w rodzimym introligatorstwie⁸⁶. Solidna oprawa – wykonana przez warsztat będący przedmiotem niniejszego studium – została opracowana według zestandaryzowanego dla Targoyńa wzorca na bazie wąskiego wyboru rozwiązań dekoracyjnych charakterystycznych dla niemieckiego renesansu⁸⁷. W zestawieniu z innymi, nierzadko nowatorskimi, realizacjami sporządzonymi dla Krzyckiego obiekt ten prezentuje się wręcz banalnie i z całą pewnością nie może uchodzić za ozdobę jego wyszukanego zbioru książkowego.

⁸⁵ Zob. S. Zabłocki, *Krzycki Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław 1970, s. 544–549; K. Śmigiel, *Prymasostwo polskie. Instytucja, prymasi, dokumenty*, Warszawa 2018, s. 430–435.

⁸⁶ A. Wagner, *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń 2016, s. 168–170, 205.

⁸⁷ AAG, sygn. BK 1236.

Wyrafinowanym klientem o bibliofilskich skłonnościach był również biskup poznański Benedykt Izdbieński (zm. 1553)⁸⁸. Jak dotąd udało się zidentyfikować jedną oprawę z księgozbioru hierarchy, która – jak wskazuje na to umieszczona na niej data – opuściła omawianą pracownię w 1548 roku⁸⁹. Kompozycje jej okładczyń należy zaklasyfikować do standardowej dla Targoyna formuły dekoracyjnej, wpisującej się w schemat rozwiązań stosowanych powszechnie w renesansowym introligatorstwie niemieckim. W przypadku zwierciadła górnej okładziny oprawy pozostawiono jednak nieco więcej światła niż w innych, podobnych realizacjach tejże pracowni. Centrum przywołanego zwierciadła zajmuje superekslibris (właściwy) duchownego⁹⁰. Wiadomo, że Izdbieński korzystał z usług wspomnianego już krakowskiego mistrza Jerzego Moellera⁹¹. Co więcej, zaopatrywał się on również u nieznanego z imienia poznańskiego rzemieślnika, który posługiwał się radełkiem jagiellońskim z popiersiami Zygmunta I Starego, Zygmunta II Augusta, Pawła III, Karola V oraz Ferdynanda I⁹². Dziesięć egzemplarzy pochodzących z przywołanej pracowni – pod względem zastosowanych materiałów, wykorzystanych narzędzi oraz kompozycji dekoracji górnych okładczyń – stanowi niejako odbicie rozwiązań, które znaleźć można w oprawie wykonanej przez Targoyna⁹³. Rodzi się wobec tego pytanie, czy wypracowany schemat był spójny ze zmysłem estetycznym bibliofila, a także czy zależało mu, przynajmniej na pewnym etapie powiększania się prywatnego księgozbioru, na utrzymaniu jego jednolitego wyglądu zewnętrznego? Jeżeli tak, można hipotetycznie przyjąć, że zarówno Targoyń, jak i jego poznański kolega po fachu otrzymali ściśle wytyczne drobiazgowo określające oczekiwania ich wspólnego klienta. Identyfikacja kolejnych książek ze zbiorów hierarchy mogłaby potwierdzić nakreślone wyżej założenie bądź mu zaprzeczyć⁹⁴.

⁸⁸ M.B. Topolska, *Izdbieński Benedykt h. Poraj (1488–1553)*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań 1981, s. 265–266.

⁸⁹ BKKK, sygn. K.0228.

⁹⁰ Plakietka superekslibrisowa stanowiła z pewnością własność samego biskupa.

⁹¹ Zob. A. Wagner, *Superekslibris polski...*, s. 172.

⁹² Zob. A. Wagner, *Poznańskie radełko jagiellońskie...*, s. 83–111.

⁹³ BPTPN, sygn. 47844. IV/1; 47844. IV/2; 47844. IV/3; 47844. IV/4; 47844. IV/5; 47844. IV/6; 47844. IV/7; 47844. IV/8; 47844. IV/9; 47844. IV/10; por. <https://ptpn.loccloud.pl/collections/show/3> [dostęp: 1.02.2024].

⁹⁴ Potencjalnie analogiczną konsekwencję zaobserwować można w kształtującym się kilkadziesiąt lat później księgozbiornie arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego. Duchowny ten korzystał głównie z usług jednego z czołowych podówczas introligatorów krakowskich – Kaspra Rajmana Starszego (zm. ok. 1600 lub 1603), a także – bliżej niezidentyfikowanego – gdańskiego introligatora SS. Warto przy tym odnotować, że oprawy ksiąg ze zbiorów Baranowskiego w zdecydowanej większości zostały sporządzone

Za zdecydowanie niższej rangi klienta Targoyńowej pracowni może z kolei uchodzić Jan Lamchonius. Warto podkreślić, że jako wykładowca Collegium Lubranscianum był on reprezentantem, młodej wtedy jeszcze, poznańskiej społeczności akademickiej. W Bibliotece Jagiellońskiej zachowało się do dziś co najmniej kilka druków, które należały niegdyś do Lamchoniusa. Część z nich składa się na wolumin w tekturowej okładzinie, którą obłożono pergaminem z zapisem nutowym o zapewne jeszcze średniowiecznej proveniencji⁹⁵. Na podstawie jednego, odosobnionego przykładu nie sposób zatem stwierdzić, czy Lamchonius należał do entuzjastów opraw mniszych. Co warte jednak zauważenia, autorzy *Leksykonu oprawozdawczego* zwrócili uwagę, że wbrew stereotypowemu założeniu, iż oprawy tego typu były charakterystyczne przede wszystkim dla warsztatów przyklasztornych, w istocie cieszyły się one popularnością zwłaszcza „w środowisku akademickim XV–XVI w. (np. Akademii Krakowskiej)”⁹⁶. Wskazany przykład egzemplarza ze zbiorów Lamchoniusa stanowi zatem potwierdzenie przywołanego założenia, tym bardziej cenne, że osadzone bezpośrednio na wciąż słabo rozpoznanym gruncie introligatorstwa wielkopolskiego. Być może to właśnie wśród reprezentantów poznańskiej społeczności akademików, związanych z miejscowym kolegium, można byłoby w przyszłości doszukiwać się potencjalnych klientów pracowni Targoyńa.

Wiadomo obecnie, że poznański introligator zrealizował przynajmniej dziesięć zamówień na rzecz rady miejskiej Poznania⁹⁷ oraz przynajmniej jedno dla rady miejskiej Torunia⁹⁸.

Co najmniej trzy – wykonane na przestrzeni bez mała 20 lat – zindywidualizowane oprawy ksiąg przeznaczanych dla gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej mogą wskazywać, że ta ostatnia była usatysfakcjonowana z realizacji zleceń u Targoyńa⁹⁹. Obecność na każdej z nich pełnopostaciowego przedstawienia św. Wojciecha, jak również towarzyszącej mu – w dwóch przypadkach – modlitewnej inwokacji można postrzegać jako inicjatywę zamawiającego, a nie

---

z tektury, którą obciążnięto białą skórą oraz ozdobiono w technice ślepego wycisku, pokrywając znaczną część powierzchni okładzin dekoracją radełkową i opatrując jednym z dwóch bliźniaczo podobnych względem siebie superekslibrisów. Nie wdając się w szczegóły, należy stwierdzić, że rozpoczęty przez Rajmana sposób oprawiania druków musiał w pełni zaspokajać bibliofilskie gusta Baranowskiego, bowiem po objęciu przez hierarchę diecezji płockiej zaczął być on konsekwentnie powielany przez gdańskiego introligatora SS. Por. M. Muraszko, *Oprawy ksiąg arcybiskupa gnieźnieńskiego...*, s. 107–116.

⁹⁵ Zob. BJ, sygn. Inc. 2751–2752.

⁹⁶ E. Pokorzyńska, M. Pronobis-Brzezińska, A. Wagner, op. cit., s. 154–155, 218.

⁹⁷ APP, Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 13; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 37; I 38; I 40.

⁹⁸ APT, Akta miasta Torunia, sygn. IX 7.

⁹⁹ AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20; B 299.

samego intrologatora. Warto zwrócić uwagę, że w przekazie ikonograficznym opraw ksiąg – będących protokołami posiedzeń kapituły – z wizerunkiem męczennika bezpośrednio koresponduje przypisywany mu podówczas herb Poraj¹⁰⁰. Ideę przyporządkowania św. Wojciecha do tego herbu jako pierwszy zaprezentował prawdopodobnie Jan Długosz (zm. 1480) w kilku swoich dziełach, m.in. w monumentalnych *Rocznikach czyli kronikach sławnego Królestwa Polskiego*. W przestrzeni samej archikatedry gnieźnieńskiej anachroniczne to założenie utrwalił natomiast arcybiskup Jakub z Sienna (zm. 1480). Hierarcha ufundował bowiem, ukończoną już po jego śmierci, marmurową płytę – dzieło Hansa Brandta – z wizerunkiem Męczennika, u którego stóp widnieje tarcza z Porajem. Dodatkowo wskazana legenda herbowa upowszechniła się za sprawą wydanych w XVI stuleciu dwóch poczytnych dzieł autorstwa Macieja z Miechowa (*Chronica Polonorum*, Kraków 1519, 1521) oraz Marcina Bielskiego (*Kronika wszytkiego świata*, Kraków 1551, 1554 i kolejne)¹⁰¹. Z inicjatywy członków kapituły metropolitalnej i za sprawą Targoyna zaistniała ona też w poznańskim rzemiośle artystycznym.

Reasumując, należy stwierdzić, że w świetle dotąd poznanego i przeanalizowanego materiału zabytkowego sygnalizowaną w literaturze przedmiotu aktywność warsztatu Targoyna, obejmującą lata 1534–1544, należałoby rozszerzyć co najmniej o przeszło jedno dziesięciolecie – do połowy szóstej dekady XVI wieku. Wskazują na to oprawy wykonane dla rady miejskiej Poznania oraz gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej. Mimo iż działalność omawianego warsztatu wpisywała się w dominujący w środowisku poznańskich intrologatorów nurt czerpiący z rozwiązań typowych dla renesansowego intrologatorstwa niemieckiego, prezentowana pracownia potrafiła wyjść poza ten schemat, realizując zamówienia o rozwiązaniach formalno-stylowych zdecydowanie mniej spopularyzowanych wśród mistrzów z nadwarciańskiego grodu. Najlepszy tego przykład stanowi oprawa jednej z ksiąg czynności gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej, której górna okładzina wpisuje się w typ aldyński – naprawdę rzadko spotykany wśród wytworów ówczesnych rzemieślników związanych z Wielkopolską.

Należy jednak przyznać, że zdecydowana większość atrybuowanych Targoynowi opraw to realizacje oparte na schematycznych rozwiązaniach

¹⁰⁰AAG, A. Cap., sygn. B 19; B 20.

¹⁰¹R. Goduła, *Róża męczeńska – herb imaginacyjny św. Wojciecha w polskiej i czeskiej tradycji*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, t. 10; zob. także: A. Świechowska, Z. Świechowski, *Konfesje św. Wojciecha*, w: *Katedra gnieźnieńska*, t. 1, red. A. Świechowska, Poznań 1970, s. 140–142. Warto nadmienić, że również Stanisław Samostrzelnik, iluminując w latach 1531–1535 *Catalogus archiepiscoporum Gnesnensium* autorstwa Jana Długosza, przedstawił św. Wojciecha w towarzystwie herbu Poraj; por. Biblioteka Narodowa, sygn. Rps BOZ 5, s. 17.

materiałowych i dekoracyjnych, rozpowszechnionych wśród przedstawicieli środowiska poznańskiego. Podobnie rzecz ma się z narzędziami, z których korzystała na przestrzeni całej działalności. Także one wpisują się w typowy dla poznańskich introligatorów repertuar zdobniczy. Co więcej, znaczna część z nich ma liczne, nierzadko bliźniaczo podobne odpowiedniki, niemal do złudzenia przypominające zestaw radełek i tłoków, którym posługiwał się Targoyń.

Przeanalizowany dorobek introligatorski rzemieślnika wskazuje, że pracował on głównie radełkami, których posiadał co najmniej kilkanaście. Narzędzia te charakteryzują się dobrym poziomem wykonania. Zastanawiający pozostaje przy tym wysoki stopień pokrewieństwa tłoków, którymi posługiwali się Targoyń oraz Monogramista MC. Wydaje się, że potwierdza to, sygnalizowany już wcześniej, związek obu pracowni z wpływową i prężną rodziną poznańskich księgarzy, nakładców i introligatorów, jakimi byli Patruusowie. Na koniec wypada stwierdzić, że Targoyńowe oprawy cechują się solidnością wykonania. Poza doбором materiałów oraz posługiwaniem się zestandaryzowanymi kompozycjami, także ten fakt zdaje się wzmocniać tezę, w myśl której wskazanego rzemieślnika uznać można za reprezentatywnego przedstawiciela poznańskiego środowiska introligatorskiego między czwartą a szóstą dekadą XVI stulecia. Pozostaje żywić nadzieję, że identyfikacja kolejnych dzieł Targoyńa pozwoli w przyszłości na uszczegółowienie obrazu dorobku jego warsztatu.

Bibliografia – References

Źródła

- Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (AAG), A. Cap., sygn. B 19; B 20; B 299; BK 645; BK 877; BK 1236; BK 1264; BK 1338; BK 3200; BK 6253; BK 6861; BK 6990; BK 10385; BS 155; Inc. 4; SP 317, sygn. 20.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP), Akta miasta Poznania, sygn. I 9; I 13; I 14; I 15; I 16; I 17; I 18; I 37; I 38; I 40; I 115.
- Archiwum Państwowe w Toruniu (APT), Akta miasta Torunia, sygn. III 80; IX 7; IX 54; IX 78.
- Baza opraw zabytkowych XV–XVIII w., <https://ptpn.locloud.pl/collections/show/3> [dostęp: 1.02.2024].
- Biblioteka Jagiellońska (BJ), sygn. Cim. 8509; Gram. 388; Gram. 389; Hist. 15130; Inc. 2751–2752; Przyb. 115/80; Przyb. 118/80; Teol. 8183.
- Biblioteka Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie (BFWBL), sygn. CT I. 21976.
- Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego (BZTNP), sygn. XVI,694.
- Biblioteka Kapituły Katedralnej w Kielcach (BKKK), sygn. K.0228.
- Biblioteka Narodowa, sygn. Rps BOZ 5.

- Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (BTPN), sygn. 20612. I; 29255. I; 47844. IV/1; 47844. IV/10; 47844. IV/2; 47844. IV/3; 47844. IV/4; 47844. IV/5; 47844. IV/6; 47844. IV/7; 47844. IV/8; 47844. IV/9; 103169. II.
- Biblioteka Prowincjalna Franciszkanów w Gnieźnie, sygn. 93/XVI; 104/XVI.
- Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Włocławskiej, sygn. XVI.Q.3379.
- Einbanddatenbank, <http://www.hist-einband.de> [dostęp: 2.03.2024].
- Książnica Kopernikańska w Toruniu (KKT), sygn. 109345-52; 1102677; 111849–111852; 112529.

Opracowania

- Adler G., *Handbuch Buchverschluss und Buchbeschlagn*, Wiesbaden: Reichert Verlag 2010.
- Barycz H., *Charvinius Jakub († 1607)*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1937, s. 264–265.
- Birkenmajer A., [recenzja:] E. Goldschmidt, *Gothic and renaissance bookbindings*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, t. 3, z. 1, s. 38–44.
- Birkenmajer A., *W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych*, w: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław: Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 1951, s. 105–121.
- Briquet C.M., *Les Filigranes Dictionnaire Historique des Marques du Papier des Leur Apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 1–2, Genève: Imprimerie W. Kündig & Fils 1907.
- Budka W., *Papier listów nuncjusza Bongiovanniego*, w: *Antologia prac historyka papiernictwa Włodzimierza Budki*, Duszniki-Zdrój: Muzeum Papiernictwa 2009, s. 35.
- Chlebus E., *Dwie oprawy Tomasza Krügera z księgozbioru elbląskiego patrycjusza Andrzeja Morenberga*, w: *Dawnych ksiąg niesyty. Tom studiów dedykowanych profesorowi Januszowi Tondelowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, red. I. Imańska, A. Wagner, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2016, s. 205–221.
- Chlebus E., *Problemy atrybucji, chronologizacji i lokalizacji opraw starych druków w kontekście pracy konserwatora książki*, „Notes Konserwatorski” 2016, t. 18, s. 199–219.
- Czapnik M., *Oprawy poznańskiego Monogramisty MC*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2015, s. 133–166.
- Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer et al., Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1971.
- Formanowicz L., *Katalog inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, z. 1, Poznań: Zasiłkiem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1939.
- Formanowicz M., *Ksiądz Leon Formanowicz, kanonik katedry prymasowskiej w Gnieźnie. Życie i praca (szkic biograficzny)*, Warszawa: Arando 2007.
- Franczak R., *Warsztat Introligatora ML na podstawie zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, w: *Introligatorzy i ich klienci*, red. A. Wagner, I. Imańska, T. Szymorowska, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2017, s. 125–145.

- Gąsiorowski L., *Rozprawa wyświęcająca historię zaprowadzenia kanonikatu doktora medycyny przy wszystkich kościołach katedralnych polskich*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 1860, t. 1.
- Godula R., *Róża męczeńska – herb imaginacyjny św. Wojciecha w polskiej i czeskiej tradycji*, „Folia Historica Cracoviensia” 2004, t. 10, s. 107–139. DOI: <https://doi.org/10.15633/fhc.1237>
- Jurkowlaniec G., Herman M., *Szesnastowieczny królewiecki druk w Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel: ilustracje, oprawa i właściciele*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2021, t. 83, nr 2, s. 285–321. DOI: <https://doi.org/10.36744/bhs.997>
- Kawecka-Gryczowa A., *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1988.
- Krynicka M., *Oprawy książkowe z herbami ostatnich Jagiellonów w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie*, „Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie” 1980, t. 12.
- Kwaśniewski A., *Superekslibrisy w Bibliotece Kapituły Kieleckiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2023, t. 120, s. 261–288. DOI: <https://doi.org/10.31743/abmk.12366>
- Laucevičius E., *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius: „Mintis” 1967.
- Lewicka-Kamińska A., *Do życiorysu Mikołaja z Bodzentyna (szesnastowieczna recepta na książce)*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1978, t. 28, s. 31–35.
- Lewicka-Kamińska A., *Nieznane ekslibrisy polskie XVI wieku w Bibliotece Jagiellońskiej*, Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1974.
- Lichański J.Z., *Oprawy książek ze zbiorów Biblioteki Collegium Societatis Iesu w Braniewie. Wstęp do badań*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2006, t. 37–38, s. 219–240.
- Macioszek M., *Informacje o materiałach do badań nad oprawami książkowymi w spuściźnie ks. Leona Formanowicza w zasobie Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2015, t. 2, s. 95–98.
- Mikuła M., *Jakub z Karwin zw. Charwinius (zm. 1607 r.)*, w: *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 1: 1364–1780, red. W. Uruszczak, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2015, s. 101–102.
- Mocarski Z., *Książka w Toruniu do roku 1793. Zarys dziejów*, Toruń: Drukarnia Robotnicza w Toruniu 1934.
- Muraszko M., *Małopolska oprawa „Liber de modo acquirendae divinae gratiae...” z księgozbioru arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego*, „Studia o Książce i Informacji” 2017, t. 36, s. 241–246. DOI: <https://doi.org/10.19195/2300-7729.36.13>
- Muraszko M., *Melchior Nering’s Bindings of Three Prints from the Private Library of the Abbott of Trzemeszno*, Wojciech Mieliński, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2020, Special Issue, s. 153–162.
- Muraszko M., *Neringowskie oprawy trzech druków z księgozbioru opata trzemeszeńskiego Wojciecha Mielińskiego*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2017, t. 67, s. 211–220.
- Muraszko M., *Oprawy ksiąg arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego*, w: *O miejsce książki w historii sztuki*, cz. 2: *Państwo i Kościół. W rocznicę chrztu Polski*, red. A. Gronek, Kraków: Muzeum Narodowe 2019, s. 107–116.

- Muraszko M., *Oprawy ksiąg kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2015, s. 191–208.
- Muraszko M., *Oprawy ksiąg z warsztatu introligatora krakowskiego Kaspra Rajmana Starszego*, w: *Zbiory polskie*, red. A. Wagner, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2021, s. 339–357.
- Muraszko M., *Oprawy trzech ksiąg opata trzemeszeńskiego Aleksandra Mielńskiego*, w: *Introligatorzy i ich klienci*, red. A. Wagner, I. Imańska, T. Szymorowska, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2017, s. 109–124.
- Muraszko M., *Poznańska oprawa ozdobiona tzw. radełkiem jagiellońskim z wizerunkiem króla Henryka Walezego*, „Iluminacje. Kwartalnik o iluminowanych manuskryptach” 2016, t. 12, s. 22–25.
- Oprawy książkowe XIV–XVIII wieku w zbiorach Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, cz. 1: *Rzeczpospolita, Prusy, Dolny Śląsk*, oprac. A. Wagner, współpraca B. Madajewska, A. Mazerska, Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu 2018.
- Papiernie w Polsce XVI wieku. Prace Franciszka Piekosińskiego, Jana Ptaśnika, Kazimierza Piekarskiego. Powtórnie wydał i uzupełnił Włodzimierz Budka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo 1971.
- Piekarski K., *Książka w Polsce XV i XVI wieku*, w: *Kultura staropolska*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności 1932, s. 350–382.
- Pilichowski C., *Z dziejów produkcji, handlu i kultury książki w Poznaniu u schyłku XVI w. (1570–1595)*, „Przegląd Zachodni” 1953, t. 9, nr 11–12, s. 39–80.
- Płaszczyńska-Herman K., *Książka w rękach zakonnika. Oprawy druków z szesnastowiecznych bibliotek dominikańskich*, Kraków 2020 (kopia maszynopisu w posiadaniu autora).
- Płaszczyńska-Herman K., *Nieznane książki króla Zygmunta Augusta w Bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 2013, t. 63, s. 71–81.
- Pokorzyńska E., Pronobis-Brzezińska M., Wagner A., *Leksykon opracowawczy*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego 2023.
- Rulka K., *Księgozbiór Adama z Wiskitek, wikariusza i penitencjarza katedry wrocławskiej z XVI/XVII wieku*, „Studia Włocławskie” 2004, 7, s. 428–446.
- Rył J., *Archiwum i biblioteka w katedrze gnieźnieńskiej*, Gniezno: Gaudentinum 1994.
- Siniarska-Czaplicka J., *Filigryny papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN 1969.
- Siniarska-Czaplicka J., *Papier druków tłoczonych w oficynach wielkopolskich od drugiej połowy XVI do końca XVII w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 1975, t. 23, z. 1.
- Sus M., *Studia uniwersyteckie poznańczyków w XV i XVI wieku*, „Kronika Miasta Poznania” 1950, t. 23, nr 2, s. 121–141.
- Śmigiel K., *Prymasostwo polskie. Instytucja, prymasi, dokumenty*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury 2018.

- Świechowska A., Świechowski Z., *Konfesje św. Wojciecha*, w: *Katedra gnieźnieńska*, t. 1, red. A. Świechowska, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1970.
- Świeżawska M., *Introligatorzy poznańscy w wieku XVI*, „Exlibris” 1925, t. 7, z. 1, s. 71–89.
- Tondel J., *Inkunabuły ze zbiorów Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu*, Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu 2023.
- Topolska M.B., *Izdbieński Benedykt h. Poraj (1488–1553)*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1981.
- Wagner A., *Introligatorstwo poznańskie XVI wieku jako historyczno-artystyczna terra incognita*, w: *Sztuka w Wielkopolsce*, red. M. Błaszczczyński, B. Górecka, M. Górecki, A. Paradowska, Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje 2013, s. 68–87.
- Wagner A., *Oprawy ksiąg Andrzeja Opalińskiego*, w: *Księgozbiór wielkopolskiego magnata. Andrzej Opaliński (1540–1593)*, red. A. Wagner, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 2011, s. 143–195.
- Wagner A., *Poznańskie radełko jagiellońskie z lat czterdziestych XVI wieku. Problem treści ideowo-politycznych i wzorów ikonograficznych*, „Roczniki Biblioteczne” 2012, t. 56, s. 83–111.
- Wagner A., *Superekslibris polski. Studium o kulturze bibliofilskiej i sztuce od średniowiecza do połowy XVII wieku*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2016.
- Wagner A., *Włoskie wpływy w polskim introligatorstwie XV–XVI wieku*, w: *Tegumentologia polska dzisiaj*, red. A. Wagner, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2015, s. 81–106.
- Wagner A., *Wolumin z księgozbioru Mikołaja Korycińskiego z rękopiśmiennym fragmentem tekstu Filipa Melanchtona*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 2014, t. 58, s. 123–137.
- Wajnert A., *Próba atrybucji opraw z księgozbioru Benedykta Herbsta (zm. 1598) z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2023, t. 121, s. 505–520. DOI: <https://doi.org/10.31743/abmk.13645>
- Wojciechowska M., *Z dziejów książki w Poznaniu w XVI wieku*, Poznań: Fiszer i Majewski Księgarnia Uniwersytecka 1927.
- Zabłocki S., *Krzycki Andrzej*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 15, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1970, s. 544–549.
- Zamrzycka J., *Introligatorzy toruńscy od XV do XVI/XVII wieku. Typologia cech warsztatowych*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2014.
- Żurowski S., *Znaki wodne papiernictwa wielkopolskiego XVI–XIX w.*, „Biblioteka” 1965, t. 5, nr 2.

Michał Muraszko

Jan Targoyń: introligator poznański ery Odrodzenia

Streszczenie. Cel: artykuł omawia działalność warsztatu Jana Targoyńa – jednej z ważniejszych, choć wciąż niemal nieznannej postaci poznańskiego introligatorstwa ery Odrodzenia. **Metody badawcze:** autor dokonał analizy tegumentologicznej 40 opraw książkowych wykonanych przez wskazaną pracownię, jak również narzędzi introligatorskich, których używała. **Wnioski:** w świetle dotąd poznanego materiału zabytkowego sygnalizowaną w literaturze przedmiotu aktywność warsztatu Targoyńa, obejmującą lata 1534–1544, należy rozszerzyć co najmniej o przeszło jedno dziesięciolecie – do połowy szóstej dekady XVI wieku. Większość opraw atrybuowanych Targoyńowi opiera się na schematycznych rozwiązaniach materiałowych i dekoracyjnych rozpowszechnionych wśród przedstawicieli ówczesnego środowiska poznańskiego, czerpiących wzorce z renesansowego introligatorstwa niemieckiego. Podobnie rzecz ma się z narzędziami, z których Targoyń korzystał na przestrzeni całej swojej działalności. Także one wpisują się w typowy dla poznańskich introligatorów repertuar zdobniczy. Co więcej, znaczna część z nich ma liczne, nierzadko bliźniaczo podobne odpowiedniki, niemal do złudzenia przypominające zestaw radełek i tłoków, którym posługiwał się omawiany warsztat.

Słowa kluczowe: historia książki, tegumentologia, oprawy książkowe, Jan Targoyń, introligatorstwo poznańskie.

Tekst wpłynął do Redakcji 7 maja 2024 roku.

Michał Muraszko – dr, adiunkt w Katedrze Mediów Drukowanych i Cyfrowych w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Za interesowania badawcze koncentrują się na zagadnieniach związanych z dawną książką.